

بسم الله الرحمن الرحيم

گروه اخلاق پزشکی

* خطای پزشکی و مسئولیت پزشک

* حقوق پزشکی؛ قوانین و مقررات

استاد: احمد فدوی

آشنایی کلی با علم حقوق

حقوق جمع کلمه حق به معانی مختلفی می آید:

۱. به معنای مجموعه‌ی مقررات حاکم بر روابط اجتماعی. به تعبیری دیگر، مجموعه‌ی بایدها و نبایدهایی که اعضای یک جامعه ملزم به رعایت آنها می‌باشند و دولت ضمانت اجرای آنها را برعهده دارد.
۲. حقوق به معنای علم حقوق: مقصود دانشی است که به تحلیل قواعد حقوقی و سیر تحول آنها می‌پردازد.
۳. حقوق، جمع حق: در هر نظام حقوقی برای تامین سعادت اجتماعی و فردی اشخاص و جلوگیری از هرگونه تعدی و تجاوز امتیاز و قدرت‌های قانونی مشخصی وضع می‌شود که به هر یک از آنها اصطلاحاً «حق» می‌گویند و مجموع آنها را حقوق می‌نامند.
- حقوق به این معنا، مجموعه‌ای از امتیازات فردی یا گروهی شناخته شده در جامعه است که ناشی از قوانین و مقررات حاکم بر آن می‌باشد و قراردادی و وضعی است. مانند حق حیات، حق بر سلامتی، حق بهداشت، حق مالکیت، حق زوجیت، حق والدین، حق کودک و
۴. گاهی اوقات حقوق به معنای دستمزد است.

مبنای علم حقوق:

مبنای اصلی حقوق تحقق عدالت است، یعنی قانونگذار با وضع قانون باید از قواعد عدالت پیروی کند و مردم نیز در صورتی ملزم به اجرای قانون می‌باشند که آن را عادلانه ببینند.

هدف علم حقوق: نظم و عدالت نقطه اشتراک هدف همه مکاتب حقوقی به‌شمار می‌رود.

نظام های حقوقی: رومی ژرمن (مکتوب و مدون یا موضوعه) - کامن لاو (مبتنی بر عرف و نانوشته)

اوصاف قاعده حقوقی: الزامی بودن قاعده حقوقی - داشتن ضمانت اجرا - کلی بودن قواعد حقوقی - اجتماعی بودن قواعد حقوقی

اول: الزامی بودن قواعد حقوقی:

درجه الزام قواعد حقوقی متفاوت است.

الف: برخی قواعد حقوقی در هر حالتی باید رعایت شوند و افراد جامعه حتی با توافق و تراضی نمیتوانند بر خلاف آن عمل یا توافق کنند. به این قواعد، قواعد امره یا آمرانه گفته می شود، ممنوعیت معامله با صغیر غیر ممیز یا جایی مبیع معلوم نیست.

ب: برخی دیگر از قواعد حقوقی هستند که افراد میتوانند با تراضی و توافق همدیگر آنها را اجرا نکنند. حق فسخ در معاملات

دوم: داشتن ضمانت اجرا

قاعده حقوقی فاقد ضمانت اجرا هیچ ارزش حقوقی ندارد. انواع ضمانت اجرا قاعده حقوقی عبارت است از: کیفر متخلف - بطلان عمل حقوقی (فروش مال موقوفه) - انحلال عقد (تلف مبیع قبل قبض) - مسئولیت مدنی و کیفری (حرفه پزشکی - ر کسی در اثر عمل عمدی یا سهوی خود به دیگری خسارتی وارد کند مسئول جبران خسارت است)

سوم: کلی بودن حقوق

قواعد حقوقی هنگام وضع نباید مقید به فرد یا اشخاص معین باشد و مفاد آن نباید با یک بار انجام شدن از بین برود و مفاد قاعده باید طوری باشد که اگر افراد یا اشخاص، دارای شرایط مربوط گردند، قاعده شامل آنان گردد.

چهارم: اجتماعی بودن قواعد حقوقی

قاعده حقوقی باید جنبه اجتماعی زندگی انسان را پوشش دهد و اصولاً موضوعی که کاملاً جنبه شخصی دارد و ارزش اجتماعی ندارد نباید به صورت قاعده حقوقی درآید.

با مطالعه اوصاف قاعده حقوقی، اکنون می توان قاعده حقوقی را این گونه تعریف کرد: «قاعده ای است کلی و الزام-آور که به منظور ایجاد نظم و استقرار عدالت بر زندگی اجتماعی انسان حکومت می کند و اجرای آن از طرف دولت تضمین می شود.»

شاخه های علم حقوق:

حقوق خصوصی - حقوق جزا و جرم شناسی - حقوق عمومی - حقوق بین الملل (بر اساس پدیده مرز)
موضوع حقوق پزشکی تقریباً در چارچوب تمامی این شاخه ها می گنجد.

حقوق پزشکی:

حقوق پزشکی (Medical Law) به عنوان یکی از رشته های مستقل حقوقی برای اولین بار در سال ۱۹۸۴ در کالج سلطنتی انگلیس مورد توجه قرار گرفت و همگام با پیشرفت علوم و فناوری های نوین زیست پزشکی بر گستره موضوعی آن افزوده گردید و مسائل جدیدی را با عنوان مسائل مستحدثه وجهه نظر خود قرار داد و به تدریج در دانشگاه های معتبر دنیا نضج گرفت.

حقوق پزشکی که زمانی در سایه اخلاق پزشکی ناپیدا بود و یا در قالب چند متن قانونی ساده مجسم می شد، آرام آرام با گسترش قلمرو دانش پزشکی چه از حیث ماهوی و چه از حیث موضوعی، و توجه بیش از پیش به حق در تقابل رابطه چند جانبه نظام سلامت، ظهور و نمود بیشتری یافت تا آن جا که امروزه در جهان، ضرورت وجودی و کارکردهای چنین رشته ای بر حقوقدانان و پزشکان پوشیده نیست.

حقوق پزشکی روابط حقوقی بین پزشک و بیمار، قراردادهای پزشکی، مسئولیت انتظامی پزشک، مسئولیت مدنی و کیفری پزشک و سایر افراد در صنف پزشکی مانند پرستار، داروساز، بیمارستان و اشخاص حقوقی وابسته به بهداشت و درمان را مورد بررسی قرار می دهد. پزشکان در حوزه فعالیت حرفه ای خود براساس قوانین و مقررات حقوقی، کیفری و مقررات صنفی در قبال تخلفات و جرایم پزشکی مسئولیت دارند. تخلفات پزشکی با جرایم پزشکی متفاوت است.

حقوق پزشکی در میان رشته های مختلف حقوقی مؤلفه ای میان رشته ای است. آنگاه که در پرتو حقوق جزای پزشکی به تبیین جرایم و خطاهای پزشکی و مجازات های حاکم بر آنها می پردازد به «حقوق کیفری» نزدیک می شود و هنگامی که ارتباط پزشک و بیمار و قراردادهای پزشکی و نقش افراد ثالث را مبنای مطالعه خود قرار می دهد، در قلمرو «حقوق خصوصی» قرار می گیرد.

تعریف محدود و کلاسیک حقوق پزشکی همان حقوق مسئولیت پزشکی است که ریشه در ادوار دیرینه تاریخ دارد و به معنای بررسی مجموعه قواعد و مقررات مرتبط با مسئولیت پزشک در قبال بیماران است

موضوعات حقوق پزشکی:

مسئولیت پزشکی که به عنوان موضوع سنتی و عام حقوق پزشکی، که از بدو تاریخ علم پزشکی با آن همزاد بوده است، موضوع اصلی این دانش را تشکیل می‌دهد. با توجه به گستره ی چشمگیر و مصادیق متعدد موضوعات حقوق پزشکی اکتفا به قواعد کلی، برای پاسخگویی به نیازهای جامعه و تبیین معیارها و وضع مقررات ویژه و متناسب با حوزه‌های خاص حقوق پزشکی کفایت نمی‌کند. لذا بررسی حقوقی جداگانه را در حوزه‌های مزبور اجتناب‌ناپذیر نموده است. بر این اساس همگام با توسعه دانش پزشکی، موضوعات ممتازی نظیر آزمایش‌های زیست پزشکی بر روی انسان‌ها و حیوانات، سقط جنین، پیوند اعضا، مرگ مغزی، اتانازی، لقاح مصنوعی، شبیه‌سازی، جراحی زیبایی، تغییر جنسیت، بکرنمایی و... محل مطالعه و کنکاش در چارچوب حقوق پزشکی بوده است.

از مهم ترین موضوعات مطرح در این شاخه از علم حقوق می توان به: مسئولیت پزشکان در قبال اعمال پزشکی که نسبت به بیمار انجام می دهند، همچنین مسئله رضایت و تاثیر آن بر حدود مسئولیت پزشک و رازداری پزشکی، مسائل پژوهشی پزشکی؛ مانند تحقیقات پزشکی و دارویی بر روی انسان و جنین انسان و دستکاری های ژنتیکی، مسائل مربوط به باروری، اهدای جنین، اجاره رحم، لقاح مصنوعی، مسائل مربوط به نسوج انسانی از قبیل اهدای عضو، پیوند عضو، قطع عضو، همچنین مسائل مربوط به مرگ و زندگی مانند قطع یا ادامه درمان، کمک به خودکشی، قتل از روی ترحم اشاره کرد.

مهمترین قوانین و مقررات پر کاربرد در حقوق پزشکی

- قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
- قانون مدنی مصوب ۱۳۱۴ و قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹
- قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی
- قانون مربوط به خدمت پزشکان و پیراپزشکان
- قانون تشکیل سازمان پزشکی قانونی کشور
- آیین نامه اجرایی و قانون تشکیل سازمان پزشکی قانونی کشور
- آیین نامه اجرایی ماده ۸ قانون تشکیل سازمان پزشکی قانونی کشور
- آیین نامه اجرایی کمیسیون های تخصصی پزشکی و رشته های وابسته در سازمان پزشکی قانونی کشور
- بخشنامه رئیس قوه قضاییه در خصوص اعمال مجازات های جایگزین حبس در خصوص جرایم پزشکان
- قانون انطباق امور اداری و فنی موسسات پزشکی با موازین شرع مقدس
- آیین نامه اجرایی قانون انطباق امور اداری و فنی موسسات پزشکی با موازین شرع مقدس
- طرح جلوگیری از شیوع بیماری های آمیزشی (واگیردار) مصوب ۱۳۲۰
- آیین نامه طرز جلوگیری از شیوع بیماری های آمیزشی و واگیردار
- قانون و آیین نامه اجرایی آموزش مداوم جامعه پزشکی کشور
- قانون سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران

- آیین نامه رسیدگی دادسراها و هیات های انتظامی سازمان پزشکی جمهوری اسلامی ایران
- آیین نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه ای شاغلان حرفه های پزشکی و وابسته
- قانون تعزیرات حکومتی امور بهداشتی و درمانی
- قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی
- آیین نامه اجرایی قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی
- مقررات تبلیغات امور پزشکی
- آیین نامه نحوه معرفی محصولات دارویی به جامعه پزشکی
- آیین نامه هیات وزیران در خصوص نحوه تبلیغ محصولات غذایی
- آیین نامه ممنوعیت استعمال و عرضه سیگار و سایر مواد دخانی در اماکن عمومی
- قانون پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است
- آیین نامه اجرایی قانون پیوند اعضای بیماران فوت شده یا بیمارانی که مرگ مغزی آنان مسلم است
- قانون و آیین نامه اجرایی اجازه تاسیس مطب
- قانون نحوه اهداء جنین به زوجین نابارور
- آیین نامه اجرایی قانون نحوه اهداء جنین به زوجین نابارور
- قانون سقط درمانی

• برای آشنایی با موضوع درس حقوق پزشکی و مسئولیت پزشکی شناخت برخی اصطلاحات و مفاهیم ضروری است

خطا : سهو و اشتباه (نقیض صواب)

جرم : هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازاتی تعیین شده باشد

قصور: کوتاهی کردن و کم کاری در کاری (غیر عمدی)

تقصیر: سستی و کوتاهی در کار (عمدی) به لحاظ حقوقی نقض عمدی قوانین و مقررات اداری. موضوع ماده ۸ قانون رسیدگی به تخلفات اداری

تعدی: تجاوز نمودن از حدود اذن یا متعارف نسبت به مال یا حق دیگری (ماده ۹۵۱ قانون مدنی)

تفریط: عبارت است از ترک عملی که به موجب قرارداد یا متعارف برای حفظ مال غیر لازم است. (ماده ۹۵۲ قانون مدنی)

نکته: طبق قانون مدنی تقصیر اعم از تعدی و تفریط است. (ماده ۹۵۳)

خطای پزشکی: فعل یا ترک فعل پزشک که موجب تحمیل خسارت جسمی، مالی یا معنوی به بیمار شود.

قصور و تخلف پزشکی: توتاهی درانجام استاندارد مراقبتهای پزشکی طبق موازین علمی و فنی و یا به عبارتی دیگر ترک فعل لازم یا

انجام فعل ممنوعه. به عبارتی تخلف از الزامات خاص که حرفه و شغل پزشکی بر عهده ی فرد گذاشته است

* برای تحقق قصور پزشکی چهار عامل لازم است: ۱. پزشک مسئول درمان بیمار باشد. ۲. آسیب جسمی یا روحی در بیمار ایجاد شده باشد.

۳. رابطه سببیت بین خطا و آسیب وجود داشته باشد. ۴. پزشک در انجام وظیفه خویش تخطی کرده باشد.

***** (ماده ۴۹۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ پایه و اساس قصور و تخلف پزشکی است)

بی مبالاتی: عدم انجام اقدامات درمانی لازم

بی احتیاطی: زیاده روی در درمان است که بیشترین نوع قصور پزشکی از نوع بی احتیاطی است.

بیشترین قصور پزشکی به ترتیب مربوط به متخصصین زنان و زایمان، دندانپزشکان، جراحان عمومی، ارتوپدی و پزشکان عمومی است

خطای پزشکی و مسئولیت پزشک

- اصولا خطای پزشکی و مسئولیت ناشی از آن از مباحث اساسی حرفه پزشکی می باشد که پزشکان شاغل در بخش های مختلف اعم از خصوصی و دولتی و ... با آن روبرو هستند.
- این موضوع در چارچوب رابطه پزشک و بیمار و تمامی اقداماتی که پزشک معالج و کادر درمان برای فرایند معالجه انجام می دهند مدنظر قرار می گیرد.
- رابطه پزشک و بیمار در نگرش حقوقی به منزله قراردادی است که میان آن دو بسته شده و به استناد این رابطه حقوقی، پزشک به عنوان یکی از طرفین مکلف به انجام تکالیفی است که در حقوق از آن به عنوان مسئولیت پزشک در برابر بیمار یاد می شود و از این حیث می تواند آثار و پیامدهای حقوقی بدنبال داشته باشد. (مسئولیت مدنی. مسئولیت کیفری. مسئولیت انتظامی. مسئولیت اداری. تحقق خسارت. وجود رابطه سببیت. عوامل رافع مسئولیت و....)
- طبق این اصل پزشک در حیطه تخصصی خود و به اندازه توانایی ها و قابلیت ها و صلاحیت های علمی خود و بر طبق قوانین و نظام حقوقی موجود وظیفه دارد در حد توان در درمان و معالجه بیمار حداکثر تلاش خود را بکار ببرد. در غیر این صورت هر گونه خطا یا تقصیر موجب تحقق مسئولیت و الزام به جبران خسارت خواهد بود.

در بحث مسئولیت حقوقی کادر درمان آنچه بیشتر در کانون توجه قرار می گیرد موضوع خطای پزشکی است که ترجمه تحت اللفظی **medical Error** است و در واقع ناشی از مشکلاتی است که به دلیل نقص در انجام دادن اقدامات یا تجهیزات درمانی یا سایر عوامل در هر مرحله از اقدامات مراقبتی و درمانی اتفاق می افتد.

به جهت اینکه پزشک در فرایند درمان مسئول تلقی شود و به عبارتی مسئولیت حقوقی (مسئولیت مدنی و مسئولیت کیفری و) متوجه وی شود سه شرط اساسی نیاز است: (۱): خطای پزشکی (۲): ورود ضرر (۳): رابطه سببیت بین زیان وارده و خطای پزشک.

علل بروز خطای پزشکی که می تواند منجر به مسئولیت حقوقی و کیفری گردد در عوامل متعدد از جمله موارد ذیل است:

الف: عوامل تنش زا برای پزشک مانند بی خوابی

ب: فاکتورهای مربوط به مراقبت از بیمار مانند کثرت وظایف

ج: ویژگی های خاص هر بیمار و دشواری های مربوط به آن

د: ویژگی های شخصی پزشک مثل بی تجربه بود

مفهوم و علل خطای پزشکی

- ▶ به لحاظ حقوقی، دکترین و حقوقدانان میان خطای شغلی و خطای عادی تفکیک قائل میشوند. خطای حرفه ای و شغلی تخلف از موازین و الزاماتی است که در یک حرفه صاحب فن و حرفه باید انجام دهد. ولی خطای عادی تخلف از اصول و قواعد عمومی است. بدون آنکه ربطی به خطاکار داشته باشد.
- ▶ معیار عمومی برای سنجش خطای یک شخص متعارف از عموم مردم می باشد و در اینصورت خروج از رفتار متعارف خطا محسوب می شود.
- ▶ در مورد خطای پزشک عمل او با رفتار یک پزشک متعارف سنجیده می شود و ثمره این تفکیک در شمول یا عدم شمول بیمه نامه های مسئولیت است که برای پزشک در جهت جبران خسارت ایجاد شده است. (در صورتی که موضوع خطایی مطرح شود و بعد معلوم شود که عرف خاص پزشکان او را در این مورد مسئول نمی دانسته نمی تواند از شرکت بیمه وجوه پرداختی را مطالبه کند)
- ▶ در مجموع با نگاه حقوقی خطای پزشکی به عنوان یکی از ارکان تحقق مسئولیت پزشکی در چارچوب تشخیص اشتباه - روش مداخله درمانی اشتباه -درمان اشتباه می تواند مسئولیت مدنی و کیفری پزشک را با توجه به مصادیق ذیل مطرح نماید: سهل انگاری(مثل وسیله ای که پزشک در بدن بیمار فراموشی میکند)- کوتاهی در امر دادن اطلاعات به بیمار (پزشک در مورد منع مصرف داروهای ممنوعه و خطرناک ناشی از یک عمل جراحی به بیمار هشدار نداده باشد)- خطای تشخیص شدید (پزشک در رادیولوژی بیمار شکستگی واضح را نبیند) - خطای درمان (به بیمار داروهای نامناسب یا بیش از حد مصرف داده شود) -خطای فنی(استفاده نادرست از ابزار معاینه از قبیل سرنگ و ...)

مفوم مسئولیت پزشکی

* مسئولیت در لغت به معنی ضمانت ، تعهد ، مواخذه، موظف بودن به انجام کاری و متعهد بودن آمده است.

* مسئولیت به معنای حقوقی تعهد و الزام قهری یا اختیاری و مالی و غیر مالی شخص در مقابل دیگری است . به عبارتی هر شخص باید پاسخگوی آثار و نتایج اعمال خویش باشد که در دو قالب تجلی می یابد: مسئولیت کیفری که نوعی الزام شخص به تحمل عواقب و نتایج رفتار مجرمانه اش می باشد. و مسئولیت مدنی که الزام شخص به تدارک خسارتی است که به دیگری وارد کرده است.

* مسئولیت پزشکی در قبال خطای پزشکی یکی از قدیمی ترین موضوعات حقوق پزشکی است که به عنوان یک اصل پذیرفته شده است و بیمار حق دارد علیه پزشک برای جبران خسارت به موجب قرارداد و یا جرم واقع شده اقدام نماید.

* مسئولیت پزشکی در واقع برای پاسخگو بودن پزشک در قبال خساراتی است که به بیمار وارد می آورد و این خسارات ناشی از انجام وظایف پزشکی است.

* این نوع مسئولیت حرفه از ادوار گذشته تاکنون فراز و نشیب های فراوانی را پشت سر گذاشته و گاهی مبتنی بر قهری بودن و گاهی بر پایه قراردادی بودن تفسیر شده است.

* در حقوق ایران هرچند تا قبل از سال ۱۳۹۲ قانون مجازات اسلامی به تبعیت از قول مشهور فقهاء تعهد پزشک را تعهد به نتیجه می دانست لکن از آنجایی که این امر از هدف علم پزشکی و درمان بیمار و عدالت بدور بود و پزشک باید مسئولیتی مبتنی بر تقصیر داشته باشد تا بتواند بدور از هر گونه ترس و استرس تمام تلاش خود را برای درمان بیمار انجام دهد در قانون جدید مجازات اسلامی مورد بازنگری قرار گرفت و همانند بسیاری از کشورها از جمله کشور فرانسه مسئولیت پزشک مبتنی بر تقصیر قلمداد شد.

* به عبارتی رابطه بین پزشک و بیمار و تعهد ایجادشده از نوع تعهد به وسیله است و پزشک زمانی مسئول و مکلف به جبران خسارت است که تقصیر او اثبات گردد.

- ▶ واژه مسئولیت در اصطلاح فقه‌های اسلامی با تعبیر ضمان آمده است و به معنای تعهد شخص بر رفع ضرری است که به دیگری وارد کرده است. فقهاء واژه ضمان را توأمان در مسئولیت مدنی و مسئولیت کیفری به کار برده اند.
- ▶ * با توجه به مراتب فوق مسئولیت پزشکی عبارت است از: الزام پزشک به تحمل مجازات و جبران خسارات ناشی از جرم و خطا و یا ضرری که در نتیجه اقدامات پزشکی به دیگری وارد کرده است.
- ▶ منظور از اقدامات پزشکی کلیه اقداماتی است که پزشک در مراحل مختلف معالجه بیمار اعم از مرحله معاینه، مرحله تشخیص و مرحله درمان به عمل می آورد.
- ▶ این تعریف شامل کلیه جرائم و خطاهای ارتكابی در مرحله قبل از درمان و عمل و در طول درمان و عمل و بعد از آن را شامل میشود. همچنین در برگیرنده خطاهای ناشی از بی احتیاطی، بی مبالاتی عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی را در بر میگیرد.
- ▶ ضمناً از مفهوم مخالف این تعریف چنین بر می آید که اقدامات پزشک می بایست در چارچوب قوانین و مقررات جاری و در برگیرنده شرایط مقرر قانونی باشد تا پزشک مبرا از مسئولیت شناخته شود.
- ▶ نکته مهم در مورد مفهوم مسئولیت پزشکی رویکرد نوین به مولفه موضوعی آن در کنار مولفه افراد است. بنابر این باید از تلقی مسئولیت پزشکی به مسئولیتی که خاص گروه پزشکان است دست کشید و مسئولیت ناشی از اعمال پزشکی را ذیل عنوان عام مسئولیت پزشکی آورد. به همین دلیل امروزه صرف پزشک تنها در زمره مسئولیت قرار نمی گیرد بلکه کلیه پزشکان، دندانپزشکان، داروسازان، و گروههای پیراپزشکی و سایر گروه های وابسته مانند پرستاری و مامایی و ... مشمول قواعد مسئولیت پزشکی هستند.
- ▶ بر این اساس مسئولیت پزشکی امروزه یک دانش مستقل و گسترده به حساب می آید که می توان آن را حقوق مسئولیت پزشکی نامید و در تعیف آن گفت: « علمی که قواعد و مقررات مربوط به مسئولیت کیفری، مدنی و انتظامی پزشکان و یا سایر شاغلین یا وابستگان به حرفه سلامت را به این اعتبار مورد مطالعه قرار می دهد و حدود و شرایط و چگونگی مسئولیت آنها را تبیین می کند.

انواع مسئولیت پزشکی

الف: مسئولیت مدنی پزشک

- مسئولیت مدنی عبارت است از مسئولیت در مقام خسارتی که شخص یا کسی که تحت مراقبت یا اداره شخص است یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می کند و همچنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرارداد.
- مسئولیت مدنی دو نوع است: الف: مسئولیت قراردادی ب: مسئولیت خارج از قرارداد (مسئولیت قهری)
- قدر مشترک هر دو نوع مسئولیت نقض تعهد و الزام است. در مسئولیت قراردادی نقض تعهد قرارداد است و در مسئولیت قهری نقض تعهد قانونی.
- در مورد مسئولیت مدنی پزشک گرایش حقوقی و قضایی در این زمینه به سمت اصالت قراردادی بین پزشک و بیمار است.
- بنابر این مسئولیت مدنی پزشک عبارت است از: نقض تعهد قراردادی یا تکلیف قانونی از سوی پزشکان و سایر ارائه دهندگان خدمات سلامت و افراد تحت کنترل آنها در قبال بیماران و مراجعین که اثر آن معمولاً به صورت الزام به جبران خسارت نمود می یابد.

ب: مسئولیت کیفری پزشک

مسئولیت کیفری عبارت است از انتساب فعل یا ترک فعل مجرمانه به شخص یا اشخاص که با انجام بزه به قوانین جزایی خواه به عنوان مباشرین خواه به عنوان شرکاء و معاونین به عمد یا به خطا تخطی یا تجاوز کرده اند و توان تحمل مجازات یا احتمالاً اقدامات تامینی و تربیتی را در قبال فعل یا ترک فعل خود دارند.

ارتکاب جرم و تحمیل مجازات مستلزم تحقق ارکان سه گانه قانونی، مادی و معنوی جرم است.

مسئولیت کیفری پزشک: فعل یا ترک فعلی است که در قانون برای ان مجازات کیفری در نظر گرفته شده باشد.

این مجازاتها مشتمل بر مجازات های مالی (دیه و جزای نقدی) - مجازاتهای بدنی (شلاق. قصاص. اعدام) - مجازاتهای حبسو محرومیت‌های اجتماعی است.

معمولاً به لحاظ جایگاه و شأن حرفه پزشکی تا زمانیکه جرایم پزشکان در زمره جرائم غیر عمدی باشد عمدتاً مشمول مجازاتهای مالی و انتظامی می گردد. اما اگر به صورت عمدی جلوه کند حسب مورد با مجازاتهای سنگین تر مواجه خواهد شد.

بطور کلی جرایم پزشکی سه حالت عمده دارد:

الف: جرایم عمدی عمومی که با سوء نیت ، قصد فعل و قصد جرم همراه است . مانند قتل . تجاوز. ضرب و جرح و

ب: جرائم عمدی خاص مانند سقط جنین عمدی، صدور گواهی خلاف واقع، افشای اسرار پزشکی، خودداری از کمک به مصدومین و افراد در معرض خطر جانی (این مورد جدای از جنبه عمومی جرم و مجازاتهای مدنظر مشمول برخورد انتظامی نیز می باشد)

ج: جرایم غیر عمدی که برای تحقق مسئولیت کیفری در انها نیاز به احراز سوء نیت نیست. ولی با تقصیر همراه است که مجازات آن دیه است و همچنین می تواند مجازات کیفری داشته باشد

ج: مسئولیت انتظامی پزشک

- به طور معمول نقض مقررات صنفی بوسیله یک فرد از افراد آن صنف تخلف انتظامی محسوب می شود.
- بنابراین چنانچه فردی از اعضای صنفی از روش فنی و علمی متعارف و منطبق با اصول مسلم حرفه ای آن شغل تجاوز نماید گرفتار مسئولیت انتظامی می گردد که در این صورت بر حسب نوع تخلف به مجازاتهای قانونی وفق مقررات مربوطه محکوم می گردد.
- بنابراین مسئولیت انتظامی یک نوع مسئولیت گروهی، صنفی و حرفه ای است که در واکنش به تخلف اعضاء پدید می آید.
- در حیطه پزشکی تخلفات انتظامی در نتیجه عدم رعایت اخلاق پزشکی بر اساس مقررات مربوطه از جمله آئین نامه های سازمان نظام پزشکی می باشد. بدون آنکه تخلفات مزبور مستلزم ارتکاب یک جرم و یا ورود ضرر به یک بیمار باشد.
- - جرم و خطا یا قصورات پزشکی ممکن است علاوه بر محکومیت کیفری و یا مدنی مشمول حکم انتظامی نیز گردد.
- معمولاً تخلفات این صنفی جهت رسیدگی به سازمان نظام پزشکی ارجاع می گردد و مسئول رسیدگی هیاتهای انتظامی نظام پزشکی می باشد.
- ممکن است یک خطا و قصور پزشک همزمان هم جرم باشد هم موجب مسئولیت مدنی گردد و هم تخلف انتظامی محسوب گردد. (مانند سقط جنین غیرقانونی که مجازات دوتا پنج سال حبس دارد) ولی عکس آن همیشه صادق نیست چراکه یک تخلف انتظامی ممکن است نه جرم باشد نه موجبات مسئولیت حقوقی پزشک را موجب شود (مانند تجویز داروی اشتباهی توسط پزشک که موجب بروز عوارض برای بیمار نگردد). و یا اینکه عمل پزشک فقط مسئولیت حقوقی او را در بر داشته باشد بی آنکه جرمی اتفاق افتاده باشد

- ▶ نکته مهم قابل توجه اینکه اعمال هر یک از مقررات سه گانه بر عمل پزشک مانع از اعمال مقررات قانونی نوع دیگر نخواهد شد. مثلاً زمانی که یک پزشک بدلیل ارتکاب یک جرم محکوم میشود این امر مانع از اعمال قوانین حقوقی و مسئولیت مدنی نیست و صدور حکم محکومیت جزائی توأم با پرداخت خسارت و دیه امکانپذیر و در مواقعی مکمل هستند.
- ▶ آئین نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه ای شاغلین حرفه های پزشکی و وابسته که توسط سازمان نظام پزشکی تدوین گردیده شامل ۳۵ ماده می باشد که خلاصه آن به شرح زیر است:
- ▶ عدم رعایت موازین علمی شرعی و قانونی و نظامات دولتی
- ▶ مداخله ملیت، نژاد، مذهب، موقعیت اجتماعی سیاسی و اقتصادی در امر درمان
- ▶ افشاء اسرار
- ▶ پذیرش بیماران خارج از ضوابط سازمان نظام پزشکی
- ▶ انجام امور خلاف شؤون پزشکی
- ▶ تحمیل مخارج غیرضروری به بیماران
- ▶ ایجاد رعب و هراس در بیمار
- ▶ عدم رعایت تعرفه های مصوب و دریافت وجوه اضافی

- ▶ تجویز داروهای مخدر و روانگردان به گونه‌ای که اعتیاد ایجاد کند
- ▶ هدایت بیماران از بخش دولتی به بخش خصوصی و بالعکس به منظور استفاده‌های مادی
- ▶ تبلیغ گمراه کننده از طریق رسانه ها و نصب آگهی
- ▶ انتشار مقاله و گزارش که جنبه تبلیغاتی داشته باشد
- ▶ استفاده از عناوین تخصصی غیررسمی
- ▶ تجویز داروهایی که از طریق وزارت بهداشت تأیید نشده باشد.
- ▶ صدور نسخه براساس اصول غیرعلمی
- ▶ به کارگیری افراد فاقد صلاحیت در امور پزشکی (مثل بکارگیری دستیار آموزش ندیده و فاقد مدارک رسمی مورد لزوم)
- ▶ مجازاتهای انتظامی در نظر گرفته شده برای پزشک متخلف ۷ مورد است که در تبصره ۱ ماده ۲۸ قانون تشکیل سازمان نظام پزشکی مصوب ۱۳۸۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده است این مجازاتها از توبیخ یا تذکر شفاهی در حضور هیات مدیره نظام پزشکی محل شروع و به محرومیت دائم از اشتغال به حرفه های پزشکی و وابسته در تمام کشور ختم میشود .

مراجع رسیدگی به تخلفات پزشکی:

- * تخلفات انتظامی که توسط سازمان نظام پزشکی بررسی می گردد.
- * موارد کیفری و حقوقی هم توسط دادگستری بررسی می شود و می تواند برای کارشناسی به پزشکی قانونی ارجاع می گردد.
- * برخی موارد قصور پزشکی هم جهت بررسی به سازمان نظام پزشکی ارجاع می شود(تداخل وظایف با پزشکی قانونی).

مبنا و قلمرو و ماهیت مسئولیت پزشکی

۱. مبانی مسئولیت پزشکی:

الف: نظریه خطر

طبق این نظریه هر نوع فعالیتی در اجتماع منشأ ایجاد خطر آفرینی است و همانطور که از آن منتفع می گردد زیان های ناشی از آن را نیز باید جبران کند. این نظریه به نظریه مسئولیت بدون تقصیر موسوم است و خطا و تقصیر از ارکان تشکیل دهنده مسئولیت نیست. نگاه قانون مجازات ایران تا قبل از سال ۹۲ تا حدودی این بود.

ب: نظریه خطا یا تقصیر

بر اساس این نظریه مبنای مسئولیت مدنی تقصیر است

. طبق این نظریه در صورت ارتکاب خطا شخص مسئول جبران خسارت است در صورت وجود رابطه علیت بین تقصیر او و ضرر وارده. و این بر عهده مدعی است که اثبات کند در نتیجه تقصیر مرتکب خسارتی به او وارد شده است.

در ارزیابی نهایی می توان گفت که بطور کلی نباید شخص را مسئول خسارتی شناخت که از فعالیتهای مشروع او بدست آمده است.

➤ ۲. قلمرو مسئولیت پزشکی:

➤ در گستره قلمرو مسئولیت پزشکی و مسئولیت مدنی ناشی از اعمال پزشکی بحث بر سر قراردادی بودن یا قهری بودن مسئولیت پزشکی است.

➤ الف: مسئولیت قراردادی

مسئولیت قراردادی در نتیجه عدم اجرای تعهدی که از عقد ناشی می شود به وجود می آید. شرایط تحقق مسئولیت قراردادی عبارت اند از: الف: بین زیان دیده و عامل ورود ضرر قرارداد نافذی حکومت کند. ب: خسارت وارده ناشی از اجرا نکردن مفاد این قرارداد باشد.

منظور از قرارداد نافذ بین طرفین قرارداد منطبق بر ماده ۱۹۰ قانون مدنی باشد.

➤ ب: مسئولیت قهری

➤ مسئولیت قهری هنگامی محقق می شود که در نتیجه نقض قانونی، خسارتی به دیگری وارد آید. علت ایجاد این مسئولیت تخلف از تکالیف قانونی است. مانند طبیبی که بدون رعایت مقررات قانونی مبادرت به عمل جراحی نماید و این عمل منتهی به نقص عضو بیمار شود.

➤ ریشه ایجاد این مسئولیت قرارداد بین بیمار و پزشک نیست بلکه تخلف از تکالیف و موازین قانونی است. به همین دلیل این نوع مسئولیت را مسئولیت قانونی نیز می گویند.

➤ ۳. ماهیت تعهد پزشکی

➤ طبق نظر غالب حقوقدانان ماهیت تعهد پزشکی تعهد به وسیله است نه تعهد به نتیجه. چنانچه پزشک در انتخاب روش و وسیله عرف پزشکی و اصول و موازین پزشکی حرفه ای را رعایت کرده باشد مسئول نیست.

ارکان مسئولیت پزشکی و شرایط معافیت از آن

➤ ارکان مسئولیت پزشکی:

➤ مسئولیت پزشک و شاغلین حرف پزشکی نسبت به آسیبه‌ها و صدماتی که در نتیجه اعمال درمانی و جراحی و سایر اقدامات پزشکی آنان به بیماران و دریافت کنندگان خدمات سلامت وارد می‌آید با جمع سه رکن محقق می‌شود:

➤ الف: خطای پزشکی یا فعل زیانبار: (خطا به معنای سهو، اشتباه و جرم آمده و در اصطلاح حقوقی در مقابل عمد است؛ و عبارت است از وصف عملی که فاعل آن دارای قوه تمییز بوده و به علت غفلت یا نسیان یا جهل یا اشتباه یا بی‌مبالاتی و عدم احتیاط عملی که مخالف موازین اخلاق یا قانونی است مرتکب شده باشد. فاعل عمل خطایی بر عکس فاعل عمل عمدی قصد نتیجه ندارد.)

➤ ب: تحقق خسارت یا ایجاد ضرر: مفهوم عام ضرر و خسارت عبارت است از ایراد هرگونه لطمه و صدمه به جسم و جان و مال و ابرو و حیثیت یا عواطف انسان که ممکن است صور مختلفی به خود گیرد و می‌توان آن را به سه گروه متمایز تقسیم کرد: الف: خسارت بدنی یا جسمی. ب: خسارت مالی ج: خسارت روحی یا معنوی

➤ ج: رابطه سببیت بین خطای پزشکی و خسارت وارده به بیمار: باید احراز شود که بین دو عامل ضرر و فعل زیانبار رابطه سببیت وجود دارد. یعنی ضرر از آن فعل ناشی شده است.

➤ شرایط معافیت از مسئولیت پزشکی

➤ با بررسی و توجه به مفهوم برخی مواد قانون مجازات اسلامی از جمله ماده ۱۵۸ - ۴۹۵ و ۴۹۶ به این نتیجه می رسیم که برخی شرایط و اوضاع و احوال موجب تحقق معافیت از مسئولیت پزشکی می شود و علی رغم ارتکاب فعل یا ترک آن مسئولیت محقق نمی شود.

➤ در موارد ذیل معافیت از مسئولیت پزشکی امکان پذیر است:

➤ ۱. مشروعیت عمل

➤ ۲. رعایت موازین فنی، علمی و نظامات دولتی

➤ ۳. کسب رضایت

➤ ۴. اخذ برائت

➤ نتیجه گیری :

با توجه به جمیع مطالب پیش گفت می توان چنین نتیجه گرفت که :
در صورت رعایت موازین علمی و فنی و قانونی و نظامات دولتی و اخذ رضایت از بیمار، اعمال پزشکی جرم محسوب نمی شود؛ و به عبارت دیگر مسئولیت کیفری پزشک منتفی خواهد بود و در صورت اخذ برائت قبل از عمل، مسئولیت مدنی نیز ساقط خواهد شد

ماده ۴۹۵ قانون مجازات اسلامی : (پایه و اساس احراز قصور پزشکی)

هرگاه پزشک در معالجاتی که انجام می دهد موجب تلف یا صدمه بدنی گردد، ضامن دیه است ، مگر آن که عمل او مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد یا این که قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتکب تقصیری هم نشود و چنانچه اخذ برائت از مریض به دلیل نابالغ یا مجنون بودن او ، معتبر نباشد و یا تحصیل برائت از او به دلیل بیهوشی و مانند آن ممکن نگردد، برائت از ولی مریض تحصیل می شود.

تبصره ۱: در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشک در علم و عمل برای وی ضمان وجود ندارد هر چند برائت اخذ نکرده باشد. تبصره ۲: ولی بیمار، اعم از ولی خاص است مانند پدر و ولی عام که مقام رهبری است. در موارد فقدان یا عدم دسترسی به ولی خاص، رئیس قوه قضائیه با استیذان از مقام رهبری و تفویض اختیار به دادستان های مربوطه به اعطای برائت به طبیب اقدام می نماید.

قانون مجازات اسلامی قبل از سال ۹۲ ، فوت بیمار بدنبال اقدامات درمانی یا ایجاد نقص عضو ناشی از آن را در صورت عدم کسب برائت ، دیه آن بر ضمه پزشک

می بود حتی در صورت عدم ارتکاب قصور پزشکی. البته این قانون در بازنگری سال ۱۳۹۲ تغییراتی داشته است.

ماده ۴۹۶ قانون مجازات اسلامی

پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر مینماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است مگر آنکه مطابق ماده (۴۹۵) این قانون عمل نماید.

چگونگی تعیین ارش و دیات

خسارات ناشی از قصور پزشکی در قالب ارش و دیه به فرد آسیب دیده پرداخت می گردد

- مروری بر چند ماده از قانون مجازات اسلامی در مورد دیه، ارش و نقص عضو:
- ماده ۴۴۸: (تعریف دیه) دیه مقدار مال معینی است که در شرع مقدس به سبب جنایت غیر عمدی بر نفس یا عضو یا منفعت یا جنایت عمدی در مواردی که به هر جهت قصاص ندارد مقرر شده است.
- ماده ۵۴۹: موارد دیه کامل همان است که در مقررات شرع تعیین شده است و میزان آن در ابتدای هر سال توسط رئیس قوه قضائیه به تفصیل براساس نظر مقام رهبری تعیین و اعلام می شود.
- ماده ۵۵۴: براساس نظر حکومتی مقام رهبری، دیه جنایت براقلیت های دینی شناخته شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به اندازه دیه مسلمان تعیین می گردد.
- ماده ۴۴۹: (تعریف ارش): ارش دیه غیر مقدار است که میزان آن در شرع تعیین نشده است و دادگاه با لحاظ نوع و کیفیت جنایت و تاثیر آن بر سلامت مجنی علیه و میزان خسارت وارده با در نظر گرفتن دیه مقدار و با جلب نظر کارشناس میزان آن را تعیین می کند مقررات دیه مقدار در مورد ارش نیز جریان دارد مگر اینکه در این قانون ترتیب دیگری مقرر شود.
- ماده ۵۵۹: هرگاه در اثر جنایت صدمه ای بر عضو یا منافع وارد آید چنانچه برای آن جنایت در شرع دیه مقدار یا نسبت معینی از آن به شرح مندرج در این قانون مقرر شده باشد مقدار مقرر و چنانچه شرعاً مقدار خاصی برای آن تعیین نشده ارش آن قابل مطالبه است.
- ماده ۵۳۸: در تعدد جنایات، اصل بر تعدد دیات و عدم تداخل آنها است مگر مواردی که در این قانون خلاف آن مقرر شده است.

➤ ماده ۵۴۱: هر گاه در اثر یک ضربه یا هر رفتار دیگر، آسیب های متعدد در اعضای بدن به وجود آید چنانچه هریک از آنها در اعضای مختلف باشد یا همه در یک عضو بوده ولی نوع هر آسیبی غیر از نوع دیگری باشد و یا از یک نوع بوده ولكن در دو یا چند محل جداگانه از یک عضو باشد، هر آسیب ديه جداگانه ای دارد.

➤ ماده ۵۴۳: در صورت وجود مجموع شرایط چهارگانه ذیل، ديه آسیب های متعدد تداخل می کند و تنها ديه یک آسیب ثابت می شود:

➤ الف - همه آسیب های ایجاد شده مانند شکستگی های متعدد یا جراحات متعدد از یک نوع باشد.

➤ ب - همه آسیب ها در یک عضو باشد.

➤ پ - آسیب ها متصل به هم یا به گونه ای نزدیک به هم باشد که عرفاً یک آسیب محسوب شود.

➤ ت - مجموع آسیب ها با یک رفتار مرتکب به وجود آید.

➤ ماده ۵۶۰: ديه زن و مرد در اعضاء و منافع تا کمتر از ثلث ديه کامل مرد یکسان است و چنانچه ثلث یا بیشتر شود ديه زن به نصف تقلیل می یابد.

➤ ماده ۵۶۱: هر گاه در اثر یک یا چند ضربه ، آسیب های متعددی بر یک یا چند عضو وارد شود،

➤ ملاک رسیدن ديه به ثلث، ديه هر آسیب به طور جداگانه است مگر اینکه آسیب های وارده بر عضو، عرفاً یک آسیب و جنایت محسوب شود.

➤ تبصره ماده ۵۵۱: در کلیه جنایاتی که مجنی علیه مرد نیست ، معادل تفاوت ديه تا سقف ديه مرد از صندوق تأمین خسارت های بدنی پرداخت می شود.

➤ رأی وحدت رویه مورخ ۳۱ اردیبهشت ماه ۹۸ هیأت عمومی دیوان عالی کشور نیز پرداخت تفاوت ديه زن و مرد در موارد جنایات عمدی ، شبه عمدی و خطای محض را تأیید نموده است.

با ارزی موفقیت و شادکامی

در تهیه این مطالب از مقالات علمی و پژوهشی مربوط به حقوق مدنی، حقوق کیفری، حقوق پزشکی و متن قوانین و مقررات متعدد حقوقی و جزایی و برخی داده های سازمانها و نهادهای پزشکی و سایت های معتبر علمی استفاده شده است